

VASS JUDIT

VERSELEMZŐ PUSKA

<https://vassjudit.hu/2019/02/07/verselemzo-konyv/>

Krónika Nova Kiadó, Budapest. 2010.

Hogyan segít ez a fejezet a verselemzésben? FOGALMAZNI TANÍT PÉLDAMONDATOK SEGÍTSÉGÉVEL, és észre venni egy adott vers legfőbb tartalmi-formai jegyeit, DE NEM ÍR HELYETTÜNK ESSZÉT, ahhoz KELLENEK A SAJÁT GONDOLATAINK is!

Olvasson el egy verset, majd írjon ki mindent a *Lírai művek osztályozása* és az *Elemző puska* fejezetből, amit a szövegre igaznak tart. Ekkor kész lesz az elemzés csontvázával, a vers legfontosabb tartalmi-formai elemeinek elemzésével, utána jöhet a mű részletes értékelése.

A példamondatokat nyugodtan felhasználhatja, ezek segítenek gondolatai, észrevételei tárgyyszerű és irodalmi megfogalmazásában. A megállapítások tetszés szerint változtathatók az adott vershez igazítva. A *Gyakoroljunk! Diákok elemzései* fejezetben több példán keresztül láthatja, hogyan érdemes használni az *Elemző puskát*.

1. TÉMA

Fogalmak: gondolati vers, létfilozófiai vers, létösszegző vers, identitás vers¹, analitikus vers², lírai önportré, önreflexió³, látomásvers, vallomásvers, tájfestő vers, filozofikus tájvers,

ars poetica vers, patrióta vers, istenes vers, epifánia⁴, szociografikus vers⁵, szerelmes vers

¹ identitás = önazonosság

² analitikus = elemző, lélektani

³ önreflexió = önmagunkon való gondolkodás

⁴ epifánia = rácsodálkozás

⁵ szociográfia = társadalomrajz

Gondolati líra

- **Gondolati vers**, amely **létfilozófiai** kérdéseket⁶ feszeget.
- Gondolati vers, amely egy **lírai közhelyet**, az élet értelmét boncolgatja.
- Gondolati vers, amely a **haláltudat** élményéből fakad.
- Gondolati vers, amely **lét és nemlét** ellentétére épül.
- Gondolati vers, amely egy **sorsfordító élmény** hatására született.
- Gondolati vers, amelyben a lírai én kora legfőbb **filozófiai / morális kérdéseit** taglalja.
- Gondolati vers, amely **történetfilozófiai kérdéseket**⁷ feszeget
- Gondolati vers, amely a **lírai én és a világ (megváltozott) kapcsolatát** bontja ki.
- Gondolati vers, amely a **lírai én belső küzdelméről**, vívódásairól szól.
- Gondolati vers, amelyben morális kérdéseken van a hangsúly, a **lírai én választott magatartását tükrözi.**
- Gondolati vers, amely **egy ember életét emeli egyetemes példázattá.**
- Gondolati vers, amely **főhajtás egy jelentős művész / gondolkodó előtt.**
- A lírai én gondolatban azonosul a címben szereplő személyiséggel.
- Gondolati vers, amelyet **egy műalkotás / egy másik művész vagy gondolkodó ihletett.**
- Gondolati vers, amelyet egy **irodalmi hős alakja ihletett.**
- A vers egy másik irodalmi mű / **műalkotás utánérése.**
- Gondolati vers, amely a szabadsághiány **élményéből fakad.**
- Gondolati vers, amelyben a **lírai én külső és belső világának ellentétén** van a hangsúly.
- Gondolati vers, amely a **filozófiai tartalmat egy tárgy leírásába vetíti ki.**
- Gondolati vers, amelyben a lírai én a **társadalom értékrendje ellen lázad.**
- Filozofikus vers, amely a **gondolati tartalmat szimbólumokba vetíti ki.**
- Filozofikus vers, amely a gondolati tartalmat **természetszimbolikába / a mindennapokból vett életképbe**⁸ vetíti ki.
- **Politikai vers**, amelyben a lírai én társadalmi-politikai kérdéseket boncolgat.
- Politikai vers, amely a költő politikai nézeteit hirdeti

⁶ létfilozófiai kérdések: 1. az élet értelme 2. anyag és szellem, test és lélek viszonya 2. Isten léte avagy nemléte 3. Van-e élet a halál után? stb.

⁷ történetfilozófiai kérdés: 1. Van-e fejlődés a történelemben vagy az csak körforgás 2. Van-e társadalmi haladás? 3. Van-e a történelemnek célja?

⁸ életkép: a hétköznapi életből vett rövid jelenet

- Politikai vers, amelyben a költő a hatalom politikája ellen lázad.
- A költő közvetlenül nem politizál, kora társadalmi problémáit metaforákban / szimbólumokban rejti el.
- **Létösszegző vers**, amely a lírai én életéről készít leltárt.
- **Leltárvers**, számba veszi, felsorolja a megvalósult és el nem ért célokat.
- Létösszegző vers, amely tükrözi a lírai én választott magatartását, értékrendjét.
- Létösszegző vers, amely egy **életképbe sűríti** a lírai én személyiségét.
- Egyéni és egyetemes létösszegzés, amelyben az **én és a világ kapcsolatán** van a hangsúly.
- Létösszegző vers, amelyben az **öntudatra ébredés stádiumait** veszi sorra.
- A vers a felnőtté válás **traumájáról**⁹ szól.
- Létösszegző vers, amely válsághelyzetben született, célja az **öntisztázás**.
- Létösszegző vers, amelyben a költő által **bejárt (szellemi) utat** követhetjük végig.
- Létösszegző vers, amely a költő életét **az út toposzába vetíti ki**.
- Létösszegző vers, amely **múlt és jelen összehasonlítására** épül.
- Létösszegző vers, amely egy jelentős **korszakváltáskor született**, a költő múltját és jelenét, megváltozott világképét veti össze.
- **Önportré vers**, amelyben a lírai én megrajzolja önnön arcukat, magatartásformáját, értékrendjét.
- A vers **szimbolikus önportré**, a költő egy tőle különböző személybe / tárgyba vetíti ki személyiségét.
- Szimbolikus önportré, amelyben a lírai én egy **mitikus / történelmi személyiség szerepébe bújik**.
- A vers szimbolikus önportré, amelyben a költő egy **jellemző életképpel** mutatja be önmagát.
- Önportré vers, amely **a költő reflexióira**¹⁰ **és önreflexióira**¹¹ épül.
- A vers **ironikus önportré**, amelyben a költő kívülről szemléli önmagát.
- **Portré vers**, amelyben költőtársa / kortársa / egy jelentős személyiség jellemét, értékrendjét rajzolja meg.
- **Analitikus vers**, amely mélylélektani kérdéseket feszeget, a lírai én önelemzésére épül, élve boncolja önmagát.
- Analitikus vers, amelyben mélylélektani kérdéseken van a hangsúly.

⁹ megrázó élmény

¹⁰ elmélkedés

¹¹ önmegfigyelés

- Analitikus vers, amely egy traumatikus¹² élmény hatására született.
- **Identitás vers**, amelyben a költő a "Ki vagyok én?" kérdésre keresi a választ, önazonosságát kutatja.
- **Látomásvers**, amelyben a lírai én világképe víziószerűen jelenik meg.
- Látomásvers, amely **a gondolati tartalmat kozmikus vízióba vetíti ki.**
- Látomásvers, amelyben a látomásnak filozófiai jelentése van.
- Látomásvers, amelyben **a világ / a társadalmi történések irracionális tükröződik.**
- Látomás vers, amelyben a költő testi-lelki szenvedései lázálomszerűen jelennek meg.
- Látomásvers, amelyben a világ történései **apokaliptikusan** jelennek meg.
- A mű az **epifánia** (rácsodálkozás) verse, a megvilágosodás élményét sűríti magába.
- A vers az epifánia élményére épül, egy múltbeli jelenet **utóhatásának** tudatosítása.
- A vers az epifánia élményére épül, **egy múltbeli jelenet sorsfordító hatását rögzíti.**
- **Szociografikus vers**, amely részletes tablót fest a társadalom szellemi-morális állapotáról.
- **Szociografikus vers**, a parasztság / munkásság életét tárja föl.
- **Mitikus vers**, amely egy mitológiai alakot / történetet újraértelmez.
- Mitikus vers, amely az ősi mítoszt modern környezetbe helyezi.
- Mitikus vers, amelyben a látomás a költő által teremtett mitikus alak köré épül.

Hangulati líra

- A vers a hangulati líra tárgykörébe tartozik, **a lírai én életérzését, lélekállapotát** közvetíti.
- **Filozofikus tájvers**, amely a költő világképét vetíti ki a természetbe.
- A vers egyetlen **intenzív pillanat** élményét rekonstruálja.

Szerelmi líra

- **Udvarló vers**, amely a trubadúr líra sémáit követi: a lírai én az elérhetetlen kedves szépsége után sóvárog.
- Udvarló vers, amely a kedves külső-belső értékeiben gyönyörködik.
- **Vallomásvers**, amelyben a lírai én érzésein van a hangsúly.
- Vallomásvers, amely a szerelmi **érzést a tájba / tárgyi környezetbe vetíti ki.**

¹² megrázó

- Vallomásvers, amelyben a lírai én **érzéseit természetszimbolikába vetíti ki.**
- A boldogság verse, amely egy **szerelmi idillt** jelenít meg.
- A fájdalom verse, amelyben az **elmúlt szerelem utórezgései** tükröződnek.
- Szerelmes vers, amelyben a **férfi-nő bonyolult kapcsolatán** van a hangsúly, lélektani kérdéseket feszeget.
- Szerelmes vers, amely a **lírai én ambivalens érzéseit** tükrözi, taszítás-vonzás kettőssége jellemzi.
- Szerelmes vers, amely a **lírai én szorongását** tükrözi, nem biztos a viszonyosságban.
- Szerelmes vers, amely **tabukat¹³ feszeget**, nyíltan beszél a szexualitásról.

Közösségi líra

- **Patrióta vers**, amely a **nemzeti sorskérdéseket** feszegeti
- Patrióta vers, amelyben a **nemzeti és egyetemes sorskérdések** összekapcsolódnak.
- Patrióta vers, amelyben a nemzeti és egyetemes sorskérdéseket a **mítosz síkjára emeli.**
- Patrióta vers, amelyben a lírai én **hazaszeretete** tükröződik.
- Patrióta vers, amely a szülőföld leírásában rejti el a költő érzelmi kötődését.
- Patrióta vers, amelyben a lírai én ambivalens érzése, **kritikus szemlélete** tükröződik.
- Patrióta vers, amely a **múltat heroizálja¹⁴**
- Patrióta vers, amely **heroizálás nélkül néz szembe** a múlttal és jelennel.

Ars poetica

- **Ars poetica vers**, amely a költő művészetfelfogását, **esztétikai nézeteit** tükrözi.
- Ars poetica vers, amely a költőnek a **világhoz és a művészethez való viszonyát** elemzi.
- Ars poetica vers, amely a költészet **társadalmi küldetését** hirdeti.
- Ars poetica vers, amely elveti a költészet társadalomformáló szerepét és a tiszta művészetet (l'art pour l'art) hirdeti.
- Ars poetica vers, amelynek középpontjában **valóság és művészet, forma és tartalom kapcsolata áll.**

¹³ Tabu = amiről nem illik (tilos) beszélni

¹⁴ hősiességnek mutat be (a romantikára jellemző)

- Ars poetica vers, amelyben a poeta natust¹⁵ és a poeta doctust¹⁶ állítja szembe.
- **Programadó vers**, amely a romantika / szimbolizmus stb. esztétikáját fejti ki.
- Ars poetica vers, amely a költő **megváltozott művészetfelfogását** bontja ki.

Tájfestő líra

- A versben a táj önmaga szépségéért van jelen.
- **Filozofikus tájvers**, amelyben a táj gondolati tartalmat hordoz.
- A vers **kivetített belső táj**, amely a lírai én hangulatát, életrészét tükrözi.
- A tájleírás a természetszimbolikára épül, **a konkrét képi síknak filozofikus többletjelentése van.**
- A táj nem valóságos, hanem stilizált¹⁷, teátrális¹⁸. (Ez a rokokóra és a klasszicizmusra jellemző)
- A **konkrét tájleírásból** létfilozófiai gondolatok / **látomás nő ki.**

Istenes vers

- A vers **zsoltár parafrázis**¹⁹, amelyben a lírai én Istenhez fordul élete mélypontján.
- Istenes vers, amely **az istenhiány** létre gyakorolt hatását elemzi.
- Istenes vers, amelyet az elveszített vallásos **hit utáni nosztalgia** hat át.
- Istenes vers, amelyet **hit és kétely ambivalenciája** jellemez.
- **Istenteremtő vers**, amely a gondviselés hiányának tudatából született.

2. CÍM

- **Témamegjelölő:** Vörösmarty: *Ábránd, Gondolatok a könyvtárban*
- **Metaforikus** (szimbolikus): Arany János : *Kertben* (kert = választott magatartás)
Ady Endre: *Mag hó alatt* (mag = én, hó = a kor)
- **Metonimikus** (a szöveg egy részletét emeli ki, a címzett nevét, egészről a részt, vagy a helyszínt, ami önmagában nem utal a témára): Kosztolányi Dezső: *Marcus Aurelius*, Parti Nagy Lajos: *Egy hosszú kávé*, József Attila: *Tiszazug*
- **Műfajmegjelölő:** József Attila: *Óda*, Pilinszky János: *Négysoros, Apokrif*
- **Üzenő cím:** Vörösmarty: *A merengőhöz*, Berzsenyi Dániel: *A magyarokhoz*

¹⁵ született költő

¹⁶ tudós költő

¹⁷ Stilizált: egy bizonyos stílus díszítőelemeit hordozó

¹⁸ Teátrális: színpadias

¹⁹ átorat

- **Idézet cím** (a szövegből vett idézet): József Attila: *Nem én kiáltok*, Babits Mihály: *Csak posta voltál*
- **Evokatív (felidéző) cím:** pl. más mű átvett címe. Kosztolányi Dezső: *Halotti beszéd*, Dsida Jenő: *Psalmus Hungaricus*

3. SZERKEZET

Fogalmak: vershelyzet, a vers felütése, a vers zárlata, expozíció, argumentáció, konklúzió, evokáció²⁰, késleltetés (retardáció), önmegszólító vers, időszembesítő vers, értékszembesítő vers, meditáció, gondolati mélypont / tetőpont, hangulatváltás, műfajváltás, jelentéssík, konkrét képi sík, absztrakt sík, szimbolikus jelentéssík,

in medias res²¹, propozíció²², anticipálás²³, ellentétezés, antitézis²⁴, időbeli és térbeli tágítás, keretes szerkezet, körkörös szerkezet, asszociációs lánc, drámai feszültségkeltés, arany metszéspon²⁵

Meditációs²⁶ szerkezet

- A gondolatmenet a **meditáció szerkezetére** épül, kérdések, válaszok váltogatják egymást.
- A versin **medias res kezdődik**, mintha egy, már folyamatban lévő gondolatmenetbe kapcsolódnánk be.
- A vers **egyetlen, többszörösen összetett mondat** (körmondat vagy romantikus tiráda).
- A gondolatmenet egy **konkrét vershelyzetből indul ki**, amelyben a lírai én megjeleníti önmagát és környezetét.
- A lírai én gondolatai a konkrét vershelyzetből fakadnak, **a leírást filozofikus verssé növeszti.**

²⁰ a hely szellemének megidézése

²¹ a dolgok közepébe vágva

²² tárgymegjelölés

²³ előrevetítés

²⁴ egy tétel tagadása, ellentéte

²⁵ a műnek körülbelül a kétharmadánál bekövetkező tartalmi-formai váltás

²⁶ kérdések-válaszok láncolatával gondolkodik

- A konkrét vershelyzet elmélkedésre készíti a lírai ént, majd **gondolatai látomássá szélesednek, elszakad a konkrét valóságtól.**
- A látomás során a lírai én elszakad a valóságtól, majd újra visszatér oda.
- A lírai én reflexióiból²⁷ **kozmikus látomás** nő ki.
- A meditáció során a lírai én **eljut a megvilágosodás pillanatáig**, ez a vers gondolati-hangulati tetőpontja.
- A **meditáció végén a lírai én visszatér a konkrét vershelyzethez**, levonja a gondolatmenet konklúzióját.
- A racionális gondolatmenetet morális síkra tereli.
- A **gondolatmenetet nyitva hagyja**, továbbgondolkodásra készíti az olvasót.
- A gondolatmenet **tér-és időbeli tágításra épül**, a személyes élményt egyetemes síkra emeli.
- A vers szerkezete **retrospektív (visszatekintő)**, a jelenből térünk vissza a múltba, majd fokozatosan érzük el újra a jelent.
- A gondolatmenet a legfontosabb kérdés **késleltetésére épül**, a kérdést megválaszolatlanul hagyja.
- A legfontosabb gondolatot az utolsó sorig / arany metszéspontra **késlelteti**.
- A **vers nyitóképe tájleírás**, amely megteremti az elmélkedés atmoszféráját, ebből nő ki a lírai én meditációja.
- A vershelyzet egyben **evokáció (felidézés)** is, amelyben a költő megidézi a hely szellemét, megteremti a mű atmoszféráját.
- A vers eleji **táj a filozófiai gondolatokat anticipálja** (vetíti előre).
- A vers során **hangulat- / műfajváltás** következik be.

Szimbolikus szerkezet

- A vers **szimbolikus vershelyzettel** indul, a konkrét képi síknak van egy mélyebb, absztrakt jelentése.
- A szimbolikus képsornak **több jelentéssíkja** van: konkrét képi, szimbolikus és mitikus.
- A vers szerkezete a **központi szimbólumból fakadó metaforalánc**.
- A vers nyitóképe egy **szimbolikus életkép**, amit a végén a lírai én maga fejt meg.

Retorikus szerkezet

²⁷ elmélkedés

- A vers a klasszikus **retorikus szerkezetre** épül, az **expozícióban** felvezeti a témát, megjelöli a vers tárgyát, az **argumentációban** részletesen kibontja az érveket és ellenérveket, a **konklúzióban** összegez.
- A vers **szerkezete didaktikus**, a gyenge érvektől fokozatosan jut el az erős érvekig.
- A **vers felütését** drámaivá teszi a **retorikus kérdés**.
- A versnyitó **retorikus kérdés tudatosan provokatív**, felrázó szándékú.
- A vers felütése a **címzett megszólítása**, alakjának megidézése.
- A retorikus megszólítással a lírai én az olvasóhoz fordul.
- Az **argumentáció direkt**, a lírai én a tézisért igazoló példákat sorol fel.
- Az **argumentáció indirekt**, a lírai én az övével ellenkező állításról bizonyítja, hogy hamis.
- Az argumentáció **érvek és ellenérvek** láncolatára épül.
- Az argumentációban **racionális és morális érvek** váltogatják egymást.
- Az argumentáció a **feszültségkeltés fokozatos növelésére** épül.
- A vers az **anticipálásra** (előrevetítés) és a **retardációra** (késleltetés) épül.
- A **konklúzióban (variálva) megismétli a tézist**, mintegy megerősítve azt.
- A konklúzióban **újra a megszólítottához fordul, fejet hajt előtte**.
- A konklúzióban újra a megszólítottához fordul, és **ítéletet mond fölötte**.
- A **vers zárlata** patetikus / ironikus / sztoikus.

Asszociációs szerkezet

- A vers nyitóképe konkrét, amelyből egy **asszociációs lánc** bomlik ki.
- Minden versszak egy **metaforából kinövő asszociációkra** épül.
- Az asszociációs lánc egy összefüggő, filmszerű képsort alkot.
- A vers képsora a lírai én **szabad asszociációira** épül.
- A szabad asszociációk **szimultán szerkezetet** hoznak létre, amelyben **összemosódnak az idősíkok**.
- Az asszociációs láncban **összemosódik a külső és belső valóság, állandó perspektívaváltásra²⁸ épül**.
- Az egymástól távol eső asszociációk nem állnak össze folyamatos képsorrá, a versszöveg **mozaikszerű** elemekből áll.

²⁸ szempontváltásra, pl. a külső-belső szempont váltogatására

Ellenpontoszó szerkezet

- A versszöveg **szervezőelve az ellenpontoszás**, minden versszak egy-egy ellentétre épül.
- A versszakok között **logikai ellentétek** feszülnek.
- Az egyes versszakok **ellentétes hangulatú képsorokra** épülnek.
- A vers metaforái / szimbólumai **ellentétes értékeket** tükröznek.
- Az **ellentétet végigvezeti** a versen, majd a verszárlatban morális / mitikus síkon feloldja.
- A vers két jól elkülöníthető, **ellentétes hangulatú részre** osztható.
- A vers szervezőelve a **paradoxon**²⁹, minden egyes versszak egy-egy paradox állítás.
- A vers **idő-és értékszembesítésre** épül, a múlt értéktelített állapotával szemben a jelen értékhányos világát állítja szembe.
- A vers **kivetített belső dialógus**, amelyben a költő két énje vitatkozik egymással.
- A vers szimbolikája a **fent és a lent / magasság és mélység ellentétére** épül.
- A vers gondolatmenete **hit és kétely dialektikájára** épül.
- A vers eleji **harmónia felbomlik, és diszharmóniába fordul**.

Keretes szerkezet

- A vers **keretes szerkezetű**, az első versszakot a végén variálva megismétli.
- A vers gondolati részét **szubjektív vallomás keretezi**.
- A konkrét vershelyzetet az utolsó versszakban megismétli, de már szimbolikus jelentésben.
- A filozofikus részt tájleírás keretezi.
- A keretversszakok között a lírai én **gondolatai téren és időn keresztül csaponganak**.

Leíró szerkezet

- A **tájleírás logikája a perspektívaváltás**, távolról közelít, majd újra távolodik a leírt környezettől.
- A vers során a **lírai én tekintetét követjük**, ami mintegy mozgókamera végigpásztázza a tájat / a környezetet.
- A leírás **globális képpel kezdődik**, majd sorra veszi a táj / a tárgy részleteit.
- A leírásban az ég és a föld képei váltogatják egymást.

²⁹ képtelen ellentét

- A leírásnak **narratív**³⁰ **jellege** van, a költő egy egész jelenetsort / történetet idéz fel.

Önmegszólító szerkezet

- **Önmegszólító vers**, amelyben a lírai én megkettőzi önmagát, önmagával dialogizál.
- Önmegszólító vers, amelynek célja az önelemzés, öntisztázás.
- Önmegszólító vers, amely az olvasóhoz is szól.
- Önmegszólító vers, amelyben a költő illúziók nélkül néz szembe életével
- A versnek **kettős a lírai énje**: egyszerre beszél a gyermek és a felnőtt.
- A versnek kettős a lírai énje: egyszerre beszél a múlt megidézett alakja és a költő.
- A **vers lírai énje fikatív**, egy felvett szerep, de egyben a költő szócsöve is.
- A **lírai én térben és időben kitágítja önnön személyiségét**, egyetemes példázattá növeszti saját sorsát.

Refrénes szerkezet

- A versszakok végén visszatérő refrén **dalszerűvé teszi** a szöveget.
- A versszakok végén visszatérő refrénnek **értelmező szerepe** van.
- A versszakok végén visszatérő refrén a **gondolatokat újra és újra visszavezeti a valóságba**.
- A **refrénszerűen ismételt sorok** a gondolat / érzelem felerősítését szolgálják.

4. POÉTIKA (költői eszközök)

Fogalmak: expresszivitás³¹, dikció³², versbeszéd, metaforikus versbeszéd, retorikus versbeszéd, hasonlat, metafora³³, metonímia³⁴, szinesztézia³⁵, allegória³⁶, szimbólum, archetípus³⁷, toposz³⁸, hiperbola³⁹, szinekdoché⁴⁰, hangszimbolika⁴¹, alliteráció⁴², életkép,

³⁰ narratív=elbeszélő

³¹ kifejező erő

³² beszéd

³³ névátvitel, egyik dolog nevét átviszem egy másikra; azonosításnak vagy összevont hasonlatnak is nevezzük

³⁴ érintkezésen alapuló szóképzés, pl. rész-egész felcserélése

³⁵ érzékszervi hatások összekeverése

³⁶ elvont fogalom megszemélyesítése, és egy egész gondolatsoron való végig vitele

³⁷ ősi szimbólum

³⁸ közzismert, jellemző kép, szimbólum

³⁹ felnagyítás

⁴⁰ a metonímia egy fajtája, rész-egész felcserélése

⁴¹ bizonyos hangok gyakori ismétlése valamilyen gondolat vagy érzés felerősítésére

⁴² „betűírás”, egymás után következő szavak első betűjének-hangjának azonossága

retorikus kérdés⁴³, ellentét, párhuzam, ismétlés, halmozás, paradoxon, oximoron⁴⁴, anafora⁴⁵, hapax legomenon⁴⁶, figura etimologica⁴⁷, parafrázis⁴⁸, szentencia⁴⁹, körmondat, szövegfonetikai eszközök⁵⁰, nominális stílus⁵¹, verbális stílus⁵², szabad asszociáció⁵³, szimultán stílus⁵⁴, negatív tájfestés⁵⁵, neologizmus⁵⁶, archaizmus⁵⁷, természetszimbolika, enjambement⁵⁸, didaktikus⁵⁹, intertextualitás⁶⁰

Metaforikus versbeszéd

- A vers poétikája a **metaforikus versbeszédre** épül, a költő gazdagon él a festőiség és zeneiség eszközeivel.
- A vers expresszivitását a hasonlatok és metaforák képisége adja, a versszöveg látványszerű.
- A költő **metaforákba vetíti ki érzéseit, gondolatait** (indirekt közlés).
- A metaforák segítségével **képi montázs**⁶¹ jön létre, amelyben a szavak elsődleges és konnotatív / metaforikus jelentését egyszerre érzékeljük.
- A főnévi és a melléknévi **metaforák** festőivé, vizuálissá⁶² teszik a verset.
- A **központi metaforát / toposzt végigvezeti a versen**, s az többletjelentéssel telítődik meg.
- Minden versszak egy **központi metaforára épül**.
- A költő **természetszimbolikába** vetíti ki gondolatait.
- Az igei metaforák segítségével **antropomorfizálja** a tájat / a tárgyi környezetet.

⁴³ már magában rejti a választ

⁴⁴ a jelző és a jelzett szó jelentése között ellentét feszül (pl. sekély mélység)

⁴⁵ ugyanazon szerkezet ismétlése a sorok elején

⁴⁶ egyéni szóelemény

⁴⁷ tőismétlés, pl.: várva várt

⁴⁸ átirat, nem szó szerinti idézés

⁴⁹ bölcs mondás

⁵⁰ ritmus, szünet, hangsúly, hanglejtés

⁵¹ a szövegben a névszók dominálnak, alig van ige

⁵² a szövegben az igék vannak túlsúlyban

⁵³ egyéni képzetársítás, egymástól távol lévő dolgok társítása

⁵⁴ egymástól időben-térben távol lévő dolgok összekapcsolása

⁵⁵ a tájleírásban a hiányok felsorolása jellemző

⁵⁶ újkeletű szó

⁵⁷ régies kifejezés

⁵⁸ áthajlás; a mondat áthajlik a következő sorba, többnyire nem szó szerkezet határon

⁵⁹ tanító jellegű

⁶⁰ „szövegköziség”, vendégszöveg alkalmazása

⁶¹ két kép összevágása, összemosása

⁶² képi, látványszerű

- Az antropomorfizáció segítségével képi montázs jön létre, amelyben egyszerre látjuk a természeti és az emberi világot.
- A költő **a tájban / tárgyi környezetben rejti el az ott élők sorsát** az antropomorfizáció segítségével.
- A vers **sűrített metaforikus versbeszédre** épül, főnévi, melléknévi és igei metaforák sokasága teszi expresszívvé a szöveget.
- A költő **komplex képeket** alkalmaz, amelyekben igei-, főnévi- és melléknévi metaforák kapcsolódnak egybe.
- Az **allegóriát** végigvezeti a versen, így annak két jelentéssíkja van: egy konkrét képi és egy absztrakt.
- A „nekivicsorít” (József Attila: *Külvárosi éj*) **hapax legomenon**⁶³.
- A vers metaforái egy **központi szimbólumhoz** kapcsolódnak.
- A vers a **szimbolista poétika** logikáját követi, a vers metaforáinak csak a központi szimbólummal együtt van jelképes jelentése.
- Az egyes szimbólumokat nem lehet fogalmi nyelvre lefordítani, a költő célja nem az értelmezés, csak a sejtetés.
- A költő maga fejt meg a központi szimbólum jelentését.
- A vers szimbólumai a költő **szubjektív látásmódját** tükrözik.
- A szimbólumot **mitikus alakká növeszti**.
- A vers jelképrendszere **a tenger és a hajó toposzára épül**.
- A tájfestés az **évszakok toposzára** épül.
- Az évszakok toposzai az emberi élet korszakait szimbolizálják.
- A költő az **utazás toposzába** / allegóriájába vetíti ki a bejárt életutat.
- A vers **bibliai archetípusokra** (galamb, szivárvány stb.) épül.
- A költő szakít a klasszikus metaforákkal, a **szabad asszociációk** segítségével szubjektívabbá teszi a vers jelképrendszerét.
- A vers során egy egész **asszociációs lánc** bomlik ki, amely a költő egyéni képzettársításaira épül.
- A **szabad asszociációkban** egymástól távol eső asszociációs mezőkről kapcsol össze fogalmakat
- A vers **szimultán stílusra** épül, amelyben a költő egymástól térben és időben távollévő dolgokat kapcsol össze.
- A vers szervezőelve az avantgárdra jellemző **tudatfolyam** tükrözése.

⁶³ hapax legomenon: egyéni szóalkotás

- A szöveg a tudatfolyamra jellemző **idősíkváltásokra és a külső-belső perspektívaváltásra épül.**
- A **hangszimbolika** és a szabályos ritmus zeneivé teszi a szöveget.
- Az alliteráció és az „l” hangszimbolika zeneivé teszi a szöveget.
- A költő a **szómágia** eszközével él, ami a kulcsszó ritmikus visszatérésével zeneivé teszi a szöveget.
- Az igék elhagyásával **nominális stílust** teremt, amely lelassítja a szöveget.
- Az igék gyakorításával dinamikussá teszi a szöveget, **verbális a stílusa.**
- A költő **összekapcsolja a szépet és a rútat, groteszk képeket alkot.**

Retorikus versbeszéd

- A **versbeszéd** túlnyomórészt **retorikus**, a szónoki megnyilvánulás eszközeivel a hallgatóság értelmére és érzelmeire akar hatni.
- A **retorikus eszközök** (ismétlés, halmozás, ellentét, párhuzam, kérdés, felkiáltás stb.) fokozzák a drámai feszültséget, dinamikussá teszik a szöveget.
- A vers felütését drámaivá teszi a **retorikus kérdés / felszólítás.**
- A **hiperbolikus⁶⁴ képek** monumentálissá teszik a látomást.
- A **paradoxonok⁶⁵** a költő ambivalens érzéseit tükrözik.
- A paradoxonok a lírai én / a világ feloldatlan ellentmondásait tükrözik.
- A paradoxonok az ellentétes érzések / gondolatok egyidejű meglétét mutatják
- A paradoxonok intenzív gondolkodásra készítetik az olvasót.
- A retorikus alakzatok sűrű használata az **élőbeszéd dinamikáját**, mozgalmasságát idézik.
- A hosszú, **összetett mondatok** retorikussá teszik a szöveget.
- A versben **ritmikusan váltakoznak a rövid és hosszú mondatok**, amelyek az élőbeszéd hatását keltik.
- A vers ritmikusan változó rövid és hosszú mondatai a meditáció logikáját követik.
- Az összetett mondatokat megszakító rövid mondatok **drámai feszültséget** keltenek.
- A nyitómondat **többszöri ismétlése** a gondolat felerősítését szolgálja.
- Az ismétlések a **monotónia⁶⁶** érzetét keltik.
- A **különböző modalitású** (kijelentő, kérdő, felszólító) **mondatok** az olvasó figyelmének fenntartását, az együttgondolkodást célozzák.

⁶⁴ felnagyítás, túlzás

⁶⁵ képtelen ellentét

⁶⁶ egyhangúság

- A rövid, egyszerű mondatok, **szentenciaszerű**⁶⁷ kijelentések a költő letisztult gondolatait tükrözik.
- A rövid, szentenciaszerű mondatok a sztoikus létösszegzés nyugalmát érzékeltetik.
- A szentenciaszerű mondatok megfellebbezhetetlen állításokat tartalmaznak.
- Az **enjambement-ák**⁶⁸ fellazítják a kötött ritmus / műfaj szigorú formáját.
- Az **intenzív stílusértékű szavak** érzelmileg telítetté, **expresszív**⁶⁹ teszik a szöveget.
- A vers bibliai **parafrázist** (átiratot) tartalmaz.
- A versben összekapcsolódik a metaforikus és retorikus versbeszéd.

Klasszicizáló versbeszéd

- A lírai én az igényes irodalmi stílusban fogalmaz, a szöveg expresszivitását a szabályos ritmus és a rímek adják.
- A versbeszéd **klasszicizáló**, egyszerű, lényegre törő, kerüli a **stilizálást**.

Minimalista versbeszéd

- A versbeszéd kerüli a retorizáltságot, az élőbeszéd természetességét imitálja.
- A versbeszédben alig vagy egyáltalán nem fordul elő szókép, a fogalmiság jellemzi.
- A **hiányos mondatok** az élőbeszéd kötetlenségét imitálják.
- A vers szervezőelve az **intertextualitás**⁷⁰, más költők műveinek áthallásaira (reminiszcenciáira) épül.
- A vers szervezőelve az intertextualitás, más költőktől idéz, **vendégszöveget** alkalmaz.
- A költő a **vendégszöveget ironikusan alkalmazza**.
- A versben **neologizmusokkal** (újkeletű szavakkal) él, hogy a jelen világát ekképp is tükrözze.
- Stílusa **elliptikus**⁷¹, elhagyja a kötőszókat, így többféle értelmezésre ad alkalmat.
- Stílusa **minimalista**⁷², egész mondatok helyett mondattöredékek, szintagmák, egymásra halmozott szavak jellemzik

5. MODALITÁS (hangnem)

⁶⁷ rövid bölcs mondás

⁶⁸ áthajlás

⁶⁹ kifejező

⁷⁰ „szövegköziség”, vendégszöveg alkalmazása

⁷¹ ellipszis = kihagyás

⁷² minimalizmus = 20. századi irányzat, a közlés minimumára szűkített szöveg jellemzője

Fogalmak: pátosz⁷³, patetikus, önpátosz, irónia, ironikus, önirónia, gúny, gúnyos, szatíra, szatirikus, groteszk⁷⁴, szakrális⁷⁵, profán⁷⁶, humoros, bensőséges, didaktikus, elégikus, melankolikus

- A vers hangneme ünnepélyes, **patetikus**.
- A pátoszt időnként **iróniával** árnyalja.
- A **negatív töltésű szavak** fokozzák a **gúnyos** hangnemet.
- A versben keveredik a **szakrális és profán** hangnem, a vallási áhítat a világi témával, humorral.
- A vers **didaktikus**⁷⁷, patetikus hangnemben közvetíti a lírai én gondolatait.
- A vers kerüli a didakszist, hangneme humoros, ironikus.
- A lírai én hangneme **visszafogott**, kerüli az érzelmi – indulati kitörést.
- A lírai én hangneme szenttelen, a **sztoikus**⁷⁸ szemlélődést tükrözi.
- A **szenttelen hangnem** csak felvett közöny, a fájdalomon való felülemelkedés álarca.
- A lírai én **öniróniával** szemléli önmagát.
- A hangnemre az **önpátosz** jellemző.
- A lírai én hangneme **rapszodikus**, éles hangulatváltások következnek egymás után.
- A vers a hangnemek rapszodikus váltásaira épül: pátosz, gúny, irónia és humor keveredik benne.
- A vers hangneme elégikus, borongós, **reznált**⁷⁹
- A vers modalitása nyugodt, a lírai én belső egyensúlyát tükrözi.
- A vers hangneme zaklatott, a lírai én belső vívódásait, a diszharmónia érzetét tükrözi.

6. STÍLUS ÉS STÍLUSIRÁNYZAT

⁷³ emelkedettség, ünnepélyes hangnem

⁷⁴ torz, nevetséges

⁷⁵ szent, vallási

⁷⁶ világi, szentségtörő, hétköznapi

⁷⁷ didaktikus: tanító jellegű

⁷⁸ bölcs belenyugvás, a fájdalomon való felülemelkedés

⁷⁹ beletörődő

Fogalmak: reneszánsz, barokk, klasszicizmus, szentimentalizmus, romantika, szimbolizmus, impresszionizmus, szecesszió, avantgárd (pl.: expresszionizmus, szürrealizmus), neoavantgárd, posztmodern, minimalizmus

7. PROZÓDIA

Fogalmak: időmértékes verselés, jambus, anapesztus, chorijambus, ionicus a minore, spondeus, trocheus, daktilus, pirrichius, hexameter, pentameter, disztichon, szapphói strófa, alkaioszi strófa, aszklepiádészi strófa, drámai jambus, rímes-időmértékes, ütemhangsúlyos, 4/4 ütemezésű, 4/3 ütemezésű, háromszoros vers, gondolatritmusos, szabad vers, prózavers, szimultán ritmus

Időmértékes verselés

Emelkedő verslábak

Jambus	U-
Anapesztus	UU-
ionicus a minore	UU--
chorijambus	-UU-

Ereszkedő verslábak

trocheus	-U
daktilus	-UU
pirrichius	UU

Semleges versláb: spondeus --

Verssorok:

hexameter | - - | - - | - - | - U | - UU | - - |
Itt nyug |szunk ván|dor, vidd| hírül a | spártai |aknak

pentameter | - UU| - U | - || - U | - U| - |
Megcsele|kedtük, a |mit || megköve|telt a, ha|za |

Anakreoni sor 1 | - - | U - | U - | - |

Most jáz|minos | lugas|ban |

Anakreoni sor 2

U - - | U - - | U - - | U - - |

A halánték| deres immár, | a haj őszül| koponyámon

Adoniszi sor

- U| - - |

Izzada | orcám

Versszakok:

szapphói:

Berzsenyi: Osztályrészem

- U - - - || UU - U - -

- U - - - || UU - U - -

- U - - - || UU - U - -

- U - -

alkaioszi:

Berzsenyi: A magyarokhoz I.

--U---UU-U-

--U---UU-U-

--UU-UU--

-UU-UU-U--

aszklepiádészi:

Berzsenyi: A közelítő tél

---UU-||-UU-U-

---UU-||-UU-U-

---UU-||-UU-U-

---UU-U-

Ütemhangsúlyos verselés

A csitári | hegyek alatt 4 / 4
Régen lee|sett a hó, 4 / 3
Azt hallottam, | kisangyalom, 4 / 4
Véled esett | el a ló 4 / 3

Borozgatánk | apámmal 4 / 3
Ivott a | jó öreg, 3 / 3
A kedvemért | ez egyszer, 4 / 3
Az Isten | áldja meg. 3 / 3

(Petőfi: Egy estém otthon)

Vörös Rébék | által ment a 4 / 4
Keskeny pallón, | s elrepült. 4 / 3
Tollászkodni, | már mint varjú 4 / 4
Egy jegenye| fára ült. 4 / 3

(Arany János: Vörös Rébék)

Gondolatrítmusos verselés

Kezdetben teremté Isten az eget és a földet.

A föld pedig kietlen és pusztá vala, és sötétség vala a mélység színén, és az Isten lelke lebeg vala a vizek felett.

És monda Isten: Legyen világosság: és lőn világosság.

És látá Isten, hogy jó a világosság; és elválasztá Isten a világosságot a sötétségtől.

Füst Milán: A völgyben

Mindvégig szomjuhoztam itt.

Az egek tógyét meg nem szoptam én

S hol békesség csorran a hegy alatt,

Ez áldott völgyet én nem ismerem.

Hol zöld levélen ül az elmúlás,

(Mint holmi békaporonty ül és nem szól, csendbe' van,)

És lappangnak árnyak is, bár minden árnyban olvad el

S az árnyak járnak jó helyen és puha talpakon,

Akár az óriás macskák.

4. A verselemzés menete

A műelemzésre nincs recept, egy vers sokféleképpen megközelíthető. Ha komplex értékelésre törekszünk, akkor tanácsos az alábbi gondolatmenetet követni. Először csak vázlatot készítünk, amelynek során a következő szempontokat érdemes figyelembe venni:

expozíció (bevezetés)

a vers témája

műfaja

címe

szerkezete

dikciója (versbeszéde)

stílusa

modalitása (hangneme)

prozódiaja (verselése)

konklúzió (befejezés)

(A műfaj, a cím, a modalitás és a stílus elemzése a téma után bárhol következhet az elemzésben.)

Miután többször elolvastuk a művet, először a **témáját** közelítjük meg globálisan, anélkül, hogy a részletekbe belemennénk. Egy vers általában rétegzett témájú, több jelentéssíkja lehet, ezeket a részletes elemzéskor érdemes feltárunk. Bevezetésképp csak behatároljuk a témát: pl. vallomásvers, amelyben a költő közvetlenül vagy közvetetten vall érzéseiről. Vagy: gondolati vers, amely filozófiai kérdéseket feszeget.

Ezután meghatározzuk **műfaját**, műfaji jellegzetességeit. Pl.: a vers klasszikus óda, majd leírjuk az óda jellemző tulajdonságait.

A vers **szerkezetének** vizsgálatakor a gondolatmenet kiindulópontját és végpontját érdemes összevetni, ekkor látjuk, hogy a gondolat honnan hová ível, milyen egységekre osztható, s azoknak a nagy témán belül mi a szerepük.

A **dikció** elemzésekor azt figyeljük, hogy a szöveg milyen nyelvi eszközökkel (metaforikus vagy retorikus versbeszéd) hordozza az üzenetet, s azoknak mi a szerepe az egész mű kontextusában. A **tartalmi-formai elemzés párhuzamosan** halad, hiszen a versben a költői eszközök nem jelentés nélküli díszek, hanem jelentéshordozó elemek. Ekkor határoljuk be a **korstílust** is, amibe az adott mű tartozik.

A **prozódia** meghatározásakor meg kell találnunk, hogy a vers ritmikája időmértékes-e vagy esetleg ütemhangsúlyos, netalán gondolatrítmusra épül.

Csak miután elkészítettük a vázlatot, fogunk hozzá az elemzés felépítéséhez. Eldöntjük, hogy miről írunk az exozícióban (bevezetés) és a konklúzióban (befejezés), hogy ne ismételjük önmagunkat. Csak ekkor építjük fel az argumentáció (tárgyalás) gondolatmenetét, vagyis a részletes verselemzést. A mű értékelésekor érdemes más költők hasonló témájú verseit is megemlíteni, összevetni vele.

Kerüljük a vers életrajzi szempontú értelmezését, mert vakvágányra vezethet minket! Ha a költő életrajzából indulunk ki, fennáll a veszélye annak, hogy leszűkítjük a mű jelentését,

esetleg félreértjük a mű szimbolikáját. Az igazán jó vers az életrajz nélkül is hordoz jelentést, ha megértéséhez kellenek az életrajzi adatok, akkor a költőnek nem sikerült az egyéni élményt egyetemes szintre emelni. Az életrajz ismerete természetesen árnyalhatja a mű üzenetét, de ha az életrajzi vonatkozások szövegszerűen nem jelennek meg a versben, akkor fölösleges utalni rájuk, hacsak nincs jelentésmódosító szerepük.

Minden vers több szinten értelmezhető.

1. A verset, mint önálló művészi szöveget elemzem, jelentését belső összefüggéseiből hámozom ki, nem térek ki az alkotó más műveire, nem kapcsolom más szerzők hasonló műveihez, társadalmi vagy filozófiai törekvésekhez.
2. A verset az alkotó más műveinek kontextusában is vizsgálom, kimutatom a költőt hangsúlyosan érdeklő gondolatok, motívumok rendszerét, fejlődését.
3. Stilisztikailag behatárolom valamilyen korstílusba, és elemzem a jellemző stíluselemeket.
4. Gondolati vers esetében vizsgálhatom a koreszmék összefüggéseiben, esetleg filozófiai háttérét keresem. Itt már komolyabb tanulmányokra van szükségem, hiszen ismernem kell a kort, a költőt ért filozófiai-eszmei hatásokat.

Nézzünk egy konkrét példát! Egyelőre nem adom meg a szerző nevét, lássuk, mire jutunk a pusztá szöveggel! Ezt azért is érdemes kipróbálnunk, mert az érettségin kaphatunk olyan művet, amelyet nem ismerünk, talán a szerzőjét sem, mégis tudnunk kell megbirkózni az értelmezéssel.

Fűz a tóparton

Roppant ég alatt, és tűnődve, mintha
Saját árnyát akarná kihalászni,
Úgy néz, úgy hajlik a tóba a fűzfa,
S nem érti, hogy egy másik, óriási
Kékségből, amely fordítva ring a mélyben,
Milyen kísértet nyúl és kandikál ki,
Mintha egy fenti, fuldokló világból
Őt, az árnyát, akarná kihalászni.

Az első olvasatra is világos, hogy gondolati verssel van dolgunk, amelynek **központi szimbóluma a fűzfa**. Honnan tudjuk, hogy a fa szimbólum? Onnan, hogy a költő antropomorfizálja, emberi cselekvésekkel ruházza föl: tűnődve, kihalászni, néz, nem érti, nyúl, kandikál ki. Ha önmagukban nézzük ezeket az igéket, akkor a fűzfában egy elmélkedő ember képét látjuk elrejtve. A „mintha” szó kétszeri előfordulása is azt jelzi, hogy a fa csak emberi jellemzők kivetítése, nem önmagáért van jelen a versben.

Megállapíthatjuk tehát, hogy **olyan gondolati vers, amelyben a filozófiai jelentést a természetbe, egy külső tárgyba vetíti ki a költő**. Ez a tárgyias líra, azon belül is a szimbolista technika jellemzője. **Szimbolista poétika** jellemzi, a mű jelképrendszere egy központi szimbólum köré épül, s a többi elemnek csak a központi szimbólumból (fűzfa) levezetve van metaforikus jelentése. Ez azt is jelenti, hogy a versnek **két jelentéssíkja** van, egy **konkrét** képi és egy **absztrakt** sík.

Ilyenkor a legcélszerűbb az értelmezést azzal kezdeni, hogy vizuálisan (a látvány felől) közelítünk a szöveghez. A konkrét képi síkon egy vízbe hajló fűzfát és annak tükörképét látjuk. A valóságos és a tükröződő fűzfa ágai mintha egybefonódnának. A vers szerkezete is a tükröződést imitálja: az első négy sor a valóságos fa, a másik négy sor a tükörképet írja le. A víztükörön összemosódik a víz és az ég kékje. Ha most az antropomorfizált képet, vagyis a szimbolikus jelentéssíkot értelmezzük, akkor először egy tükörbe néző, önmagát szemlélő embert látunk, aki azonban nem ismeri fel önmagát, tükörképe kísértetnek, önmaga árnyának tűnik, amelyik, akárcsak ő, szemlélődik és próbálja megragadni önmagát. Ennek azonban így nem sok értelme van, hiszen a gondolkodó ember tudja, hogy a saját tükörképét látja, a versbéli azonban „nem érti”. A tükör hűen adja vissza külsőnk, de csak azt, többet nem árul el magunkról. A víztükör tehát nem lehet a tükörbenzés metaforája, hacsak nem az önvizsgálaté. Ha önmagunkat akarjuk megérteni, akkor az elme az a tükör, amelyen visszaverődik a képünk. De vajon képes-e az elme objektív képet vetíteni saját magunkról? Vajon megismerheti-e teljességében önmagát az „én”? Lehetséges-e, hogy egyszerre legyünk a megismerés alanya és tárgya? Ismeretelméleti problémába ütköztünk, ami a filozófia egyik kulcskérdése. Mielőtt elhamarkodottan filozófusokat citálnánk, nézzük, mit mond a vers!

A szövegben **három szemlélő** van: a lírai én, aki kívülről szemléli a fűzfát, a valóságos fűzfa és annak tükörképe, akik egymást nézik. A fűzfa helyébe bárki behelyettesítő, lehet önszimbólum is.

Objektív-e a lírai én? Hanghordozásában igen, a vers **visszafogott hangnemű**, csupa tényközlő kijelentő mondatból áll, a művész a szenttelen kívülálló képzetét kelti. De vajon szenttelen-e? Nézzük csak meg a jelzőket: roppant ég, óriási kékség, fuldokló világ – ezek már

értelmező, szubjektív jelzők – íme a gondolkodó alany környezete, világa: beláthatatlan és nyomasztó. A tükörképen a víz és az ég összemosódik, minden bizonytalanná válik, már nem tudni, hol a fent és a lent, mi a valóság és mi annak leképezése. **A lírai én tehát szubjektív viláértelmezést ad, a képek az ő tudatát vetítik ki.**

Ha most filozófiai fogalmakkal próbáljuk meg leírni a vers jelképrendszerét, azt mondhatjuk, hogy a szövegben egy felfoghatatlan, kiismerhetetlen **objektum**⁸⁰ és egy önmagát megérteni vágyó és az önmegismerési folyamatban elbizonytalanodó **szubjektum**⁸¹ jelenik meg. Ki vagyok én? Az vagyok-e, akinek hiszem magam? A vers ennél nem megy tovább, minden eleme az ismeretelméleti szkepszist⁸² sugallja: sem a világ, sem önmaga nem megismerhető teljesen a szubjektum számára, mégis erre törekszik. Az ismeretelméleti szkepszisnek kiterjedt irodalma van, ha a költőre gyakorolt hatások érdekelnek minket, akkor nem kerülhetjük el, hogy megvizsgáljuk a szerző egyéb műveit is.

A verset Szabó Lőrinc írta 1939-ben.

Szabó Lőrinc önéletrajzában a kínai gondolkodókat, költőket és Bertrand Russelt nevezi meg, mint őt ért erős hatásokat. Keleti témájú versei közül *A Dsuang Dszi álma* hozható párhuzamba a fenti verssel, amelyben Dsunag Dszi lepkének álmodja magát, illetve a lepke Dsunag Dszinek, végül már egyikük sem képes különbséget tenni álmom és valóság között:

„és most már azt hiszem, hogy nincs igazság,
Már azt, hogy minden kép és költemény,
Azt, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét,
A lepke őt és mindhármunkat én.”

Fontos megfigyelni, hogy itt is három szemlélő van: az identitászavarba került Dsuang Dszi és a lepke, illetve a költő. Russel ismeretelméleti tanulmánya a költemény megírása után jelent meg, ezért az ő közvetlen hatása jelen esetben kizárható. Kabdebó Lóránt⁸³ idézi Szabó Lőrinc Meyer-fordítását (*Keringő sirályok*) amelyben ugyanaz a látvány jelenik meg, mint a *Fűz a tóparton*-ban, csak ott az égen röpködő sirályok képe tükröződik.

Ugyanaz a szkepszis figyelhető meg itt is: az önmagát vizsgáló, megérteni akaró egyén csak annyit tud magáról, hogy önmagán gondolkodik, mint ahogy a fűzfa is csak idáig jut el. És itt felmerülhet a versnek egy másik értelmezési lehetősége is: lehet, hogy a víztükör a költészet metaforája, vagyis az önmegértés kísérlete? Vajon képes-e objektív, teljes képet adni a költészet

⁸⁰ az énen kívüli valóság

⁸¹ az én

⁸² kétely

⁸³ Kabdebó Lóránt: „A magyar költészet az én nyelvemen beszél.” Argumentum Kiadó, Budapest, 1992.

a világról és az azt szemlélő művészeiről? Ezen a szinten a vers tehát szimbolista önportré is lehet, s akkor a fűzfa a művészt szimbolizálja, aki a költészet (víztükör) segítségével próbál önmaga és a világ mélyére hatolni.